

CHÂU VĂN LIÊM VỚI QUÁ TRÌNH VẬN ĐỘNG THÀNH LẬP ĐẢNG CỘNG SẢN VIỆT NAM NĂM 1930

Lê Văn Dũng¹, Đặng Hoàng Sang^{2,*}

¹Trường Cao đẳng Sư phạm Trung ương, Nha Trang, Việt Nam

²Trường Trung học cơ sở và Trung học phổ thông Trường Xuân, Cần Thơ, Việt Nam

ARTICLE INFORMATION TÓM TẮT

Journal: Vinh University
Journal of Science
p-ISSN: 3030-4660

Volume: 53

Issue: 1B

***Correspondence:**
dhsang1990@gmail.com

Received: 13 November 2023

Accepted: 18 January 2024

Published: 20 March 2024

Citation:

Lê Văn Dũng, Đặng Hoàng Sang
(2024). Châu Văn Liêm với quá
trình vận động thành lập Đảng
Cộng sản Việt Nam năm 1930.

Vinh Uni. J. Sci.

Vol. 53 (1B), pp. 64-72

doi: 10.56824/vujs.2023b138

OPEN ACCESS

Copyright © 2024. This is an
Open Access article distributed
under the terms of the [Creative
Commons Attribution License \(CC
BY NC\)](#), which permits non-
commercially to share (copy and
redistribute the material in any
medium) or adapt (remix,
transform, and build upon the
material), provided the original
work is properly cited.

Bài viết tập trung làm rõ vai trò của Châu Văn Liêm (1902-1930), người lãnh đạo cao nhất của tổ chức An Nam Cộng sản Đảng ở Nam Kỳ, người có nhiều hoạt động khẩn trương và trách nhiệm, góp phần quan trọng trong việc chuẩn bị những cơ sở cần thiết để đẩy nhanh tiến trình hướng tới sự ra đời tổ chức cộng sản duy nhất ở Việt Nam. Đồng thời, trình bày đóng góp của ông với tư cách là một trong những đại biểu chính thức tham dự Hội nghị thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam năm 1930.

Từ khóa: An Nam Cộng sản Đảng; Châu Văn Liêm; Đảng Cộng sản Việt Nam.

1. Mở đầu

Châu Văn Liêm (1902-1930), người con ưu tú của quê hương Cần Thơ giàu truyền thống yêu nước, đã hiến dâng trọn đời mình và có những đóng góp to lớn cho sự nghiệp cách mạng của Đảng và nhân dân. Xuất phát điểm từ một người thầy giáo mẫu mực, ông đã tích cực tham gia phong trào yêu nước để từng bước trở thành nhà hoạt động cách mạng. Từ yêu cầu thực tiễn của lịch sử, ông quyết định sáng lập An Nam Cộng sản Đảng, một trong ba tổ chức cộng sản ra đời vào nửa sau năm 1929 và trở thành người lãnh đạo cao nhất của tổ chức đảng ở Nam Kỳ. Đầu năm 1930, để giải quyết nhu cầu thành lập một chính đảng cách mạng cộng sản duy nhất ở Việt Nam, Nguyễn Ái Quốc đã triệu tập hội nghị hợp nhất các tổ chức cộng sản tại bán đảo Cửu Long (Hương Cảng, Trung Quốc). Là một trong những người tham gia thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam, Châu Văn Liêm đã có đóng góp to lớn mang tính bước ngoặt quan trọng trong tiến trình lịch sử cách mạng Việt Nam.

2. Châu Văn Liêm với quá trình vận động thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam năm 1930

2.1. Tổ chức các hoạt động yêu nước, gia nhập Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên đi theo con đường cách mạng vô sản

Châu Văn Liêm sinh ngày 29/6/1902, tại làng Thới Thạnh, quận Ô Môn, tỉnh Cần Thơ (nay là xã Thới Thạnh, huyện Thới Lai, thành phố Cần Thơ). Được sinh ra trong một gia đình Nho học, nên từ sớm ông được ông nội là Châu Văn Trinh và cha là Châu Khắc Chấn dạy chữ Nho. Sau này ông được một thầy đồ ở Quảng Ngãi vào vừa dạy cho chữ Nho lẫn nghề thuốc Bắc. Năm lên 10 tuổi, ông bắt đầu học chữ Quốc ngữ (Phòng Nghiên cứu Lịch sử Đảng, 1995, tr. 5-6). Sau khi đậu bằng thành chung (Diplôme), ngày 3/7/1922, Châu Văn Liêm vào học Trường Sư phạm Đông Dương ở Sài Gòn. Thời gian này, trò Liêm miệt mài chăm lo sự học, tiếp xúc sách báo tiến bộ lưu hành công khai hoặc bí mật. Ông còn thường xuyên bày tỏ quan điểm cá nhân với những thanh niên yêu nước như Nguyễn An Ninh, Phạm Quang Quới về một xã hội tốt đẹp. Hơn thế nữa, ông với một số bạn học cùng chí hướng còn “tổ chức đấu tranh chống lại chủ trương của Nha học chính Pháp buộc các anh em không tốt nghiệp làm phụ giáo” (Vũ Lâm, Phương Hạnh, 1995, tr. 20).

Năm 1924, sau khi tốt nghiệp trường Sư phạm Đông Dương, thầy Liêm được chuyển về dạy lớp Nhứt ở trường Nữ tinh Long Xuyên. Tại đây, ông đã có nhiều hoạt động thể hiện rõ nét tinh thần đấu tranh chống lại chính quyền thực dân. Ngoài dạy chữ, thầy Liêm còn tích hợp vào bài giảng các nội dung bồi đắp lòng yêu nước, tuyên truyền trong học sinh và đồng nghiệp tư tưởng tự do, dân chủ. Là một thầy giáo trẻ nhiệt huyết, có chuyên môn giỏi, nên “năm nào số học sinh của thầy cũng đậu tiểu học cao hơn hết. Do vậy, bà con gọi ông là thầy Châu Nhứt (có nghĩa là thầy Châu dạy lớp Nhứt mà cũng có nghĩa là thầy dạy giỏi nhất” (Nguyễn Hùng, 2003, tr. 34). Trong thời gian dạy học ở Long Xuyên, ông đã kết nối thêm nhiều đồng nghiệp có cùng chí hướng như Nguyễn Văn Cái, Nguyễn Văn Hưng, Trần Thị Đô... (Ban Chấp hành Đảng bộ tỉnh An Giang, 2012, tr. 12).

Để tránh những ảnh hưởng của Châu Văn Liêm trong môi trường giáo dục tại Long Xuyên, đầu năm học 1926-1927, thầy Liêm bị điều chuyển về trường Long Điền, quận Chợ Thủ (nay thuộc xã Long Điền A, huyện Chợ Mới, tỉnh An Giang). Tại đây, ông tiếp tục mở rộng địa bàn hoạt động, tích lũy thêm kinh nghiệm đấu tranh từ thực tiễn. Thầy là người đã vận động hợp nhất hai đội banh Mỹ Luông và Long Điền tạo sự đoàn kết cho bà con hai xã, không để cho bọn thực dân chia rẽ, lợi dụng. Thầy còn thường xuyên đọc cho học trò nghe một số bài thơ kêu gọi lòng yêu nước, ý chí chiến đấu kiên cường của tuổi trẻ, hoặc tố cáo và lên án cảnh bắt lính viễn chinh làm bia đỡ đạn thay cho bọn thực dân Pháp trong Chiến tranh thế giới lần thứ nhất (1914-1918). Rõ ràng, thầy Nhứt Liêm là một trong số những nhà giáo nhiệt huyết sử dụng văn chương làm vũ khí để truyền bá tư tưởng yêu nước, đồng thời giáo dục niềm tự hào dân tộc cho đồng bào, đồng chí mình, nhất là thế hệ trẻ (Đặng Hoàng Sang, 2012, tr. 227-228).

Trong thời gian này, tại Sài Gòn diễn ra một sự kiện có tiếng vang rất lớn đó là đám tang cụ Phan Châu Trinh. Sau khi từ Pháp về nước (1925), cụ lâm bệnh nặng và qua đời vào lúc 9 giờ 30 phút ngày 24/3/1926, tại số nhà 54 đường Pellerin (nay là đường Pasteur, phường Bến Nghé, quận 1, thành phố Hồ Chí Minh). Nghe tin cụ Phan qua đời, giáo chức tại Chợ Thủ rất đau buồn và đề cử Châu Văn Liêm lên Sài Gòn để dự đám tang.

Từ mờ sáng ngày 4/4/1926, 140.000 người khắp nơi đổ dồn về trung tâm thành phố để tham dự lễ tang Phan Châu Trinh, trong đó có thầy Liêm. Lần đầu tiên ông được chứng kiến dưới ách thống trị của thực dân Pháp, một phong trào yêu nước dân chủ công khai quy mô và trở thành một cuộc biểu dương lực lượng của mọi giai tầng trong xã hội, khiến bọn thống trị phải lo sợ, đã để lại ấn tượng vô cùng sâu sắc trong tư tưởng và hun đúc thêm tinh thần đấu tranh của thầy giáo trẻ. Sau khi trở về, ông đã tổ chức buổi lễ truy điệu cụ Tây Hồ tại sân bóng Mỹ Lương, quy tụ khoảng 3000 người tham dự. Bằng nhận thức chính trị, thầy Liêm đã diễn thuyết cho nhân dân hiểu rõ về tấm gương của nhà chí sĩ yêu nước trong phong trào Duy Tân và kêu gọi mọi người đoàn kết đấu tranh chống áp bức, bắt công theo gương sáng của Phan Châu Trinh. Sau buổi diễn thuyết đầy xúc động này, thầy Liêm đã bị bọn tay sai của Pháp theo dõi, giám sát các hoạt động hết sức gắt gao.

Giữa năm 1926, Châu Văn Liêm vận động thành lập tổ chức “Hội giáo viên, học sinh yêu nước Long Xuyên” để tập hợp những giáo chức có cùng chí hướng tham gia phong trào yêu nước như Ung Văn Khiêm, Nguyễn Văn Cung, Trần Văn Thanh... Lúc bấy giờ, dưới ảnh hưởng của tình hình quốc tế và cuộc khai thác thuộc địa, phong trào dân tộc dân chủ ở Việt Nam diễn ra sôi nổi với sự tham gia của nhiều giai tầng xã hội, có nội dung, hình thức tổ chức đấu tranh mới. Trước bối cảnh lịch sử đó, Châu Văn Liêm cùng một số thanh niên khác quyết định tiến tới thành lập một tổ chức yêu nước. Ngày 7/9/1926, Châu Văn Liêm cùng với một số người bạn tiến hành cuộc họp bí mật tại chùa Nam Nhã Phật Đường (hiện tọa lạc tại số 612, đường Cách mạng Tháng Tám, phường Bùi Hữu Nghĩa, quận Bình Thủy, thành phố Cần Thơ). Cuộc họp đã thành lập một tổ chức yêu nước mang tên “Việt Nam phục quốc hội”. Hội đề ra nhiệm vụ xây dựng quỹ để nuôi một số người cốt cán đi hoạt động cách mạng chuyên nghiệp, lựa chọn ra một số hội viên có bản lĩnh sửa soạn cho xuất dương học chính trị và quân sự, vừa tìm cách liên lạc với các đoàn thể cách mạng Việt Nam ở nước ngoài. Có thể nói, tôn chỉ hoạt động của tổ chức này chịu nhiều ảnh hưởng từ tư tưởng của nhà yêu nước Nguyễn An Ninh (Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Long An, 1991, tr. 23). Trong thời gian ngắn, bằng sự khéo léo trong tuyên truyền và bền bỉ hoạt động, Châu Văn Liêm đã kết nạp thêm 14 hội viên.

Để hoạt động thuận lợi, Châu Văn Liêm về quê Thới Lai mở tiệm thuốc bắc lấy tên là Việt Hưng Đường (tức là con đường chấn hưng Việt Nam) và tổ chức một chiếc đò đưa khách từ Ô Môn đi Thới Lai - Cờ Đỏ. Mục đích của hoạt động này vừa để gây quỹ cho Hội, vừa cất giữ và chuyển giao sách báo tiến bộ đến thanh niên quê nhà. Từ cơ sở tiệm thuốc bắc này, Hội đã có ảnh hưởng rộng lớn đến một số địa phương lân cận như Sa Đéc, Long Xuyên... Ngoài việc bênh vực quyền lợi giáo chức và học sinh bản xứ, Hội còn giúp đồng bào chống lại sự áp bức của thực dân phong kiến; quan trọng hơn là Hội đưa được 9 thanh niên ưu tú gồm có: Lê Văn Sô, Nguyễn Văn Cung, Trần Văn Thanh, Nguyễn Văn Tây, Trần Ngọc Diệp, Huỳnh Quân, Nguyễn Văn Chiến, Đặng Văn Lý và Nguyễn Văn Phát (sau là chồng của Nguyễn Thị Nhỏ) lên đường sang Trung Quốc học tập, tạo nguồn cho sự phát triển của phong trào cách mạng sau này. Số người này sau khi sang Trung Quốc đã bắt được liên lạc với Tổng bộ Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên, được dự lớp huấn luyện chính trị của Tổng bộ do lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc trực tiếp giảng dạy và được kết nạp vào tổ chức Hội (Nguyễn Thành, 1985, tr. 136).

Tháng 8/1927, Tổng bộ Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên cử Nguyễn Ngọc Ba về Long Xuyên xây dựng và phát triển hệ thống tổ chức cơ sở. Tại đây, Nguyễn Ngọc Ba đã tìm cách liên lạc Châu Văn Liêm cùng với các thanh niên yêu nước cùng chí hướng.

Cuối năm 1927, Châu Văn Liêm cùng với Ung Văn Khiêm được kết nạp vào Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên, trở thành hai hội viên sớm nhất của tỉnh Long Xuyên - Châu Đốc. Ngay sau đó, Châu Văn Liêm được cử phụ trách chi bộ Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên đầu tiên của Long Xuyên gồm có 3 đồng chí: Châu Văn Liêm, Bùi Trung Phẩm và Lâm Văn Cẩn. Đến tháng 2/1928, một cuộc họp bí mật được tổ chức tại Long Xuyên để thành lập Tỉnh bộ Việt Nam Cách mạng Thanh niên, các đồng chí nhất trí cử Châu Văn Liêm làm Bí thư.

2.2. Quá trình chuẩn bị cho sự ra đời của tổ chức An Nam Cộng sản Đảng

Sau khi gia nhập và trở thành lãnh đạo Hội ở Long Xuyên, đồng chí Châu Văn Liêm tiếp tục có những hoạt động tích cực trong phong trào cách mạng. Ông cùng các đồng chí của mình chọn tiệm may Mỹ Quang (nay là nhà số 16, đường Phạm Hồng Thái, phường Mỹ Long, thành phố Long Xuyên) làm “căn cứ” để hoạt động. Dưới sự lãnh đạo của ông, ở Long Xuyên đã hình thành nhiều tổ chức lợi dụng hình thức công khai, nhằm tập hợp đông đảo quần chúng như Hội thể thao Mỹ Lương - Long Xuyên (Mỹ - Long sport), Hội Nông dân, Hội thợ mộc, Hội thợ dệt, Hội cạo gió, Nghiệp đoàn thợ bạc... (Phương Hạnh, 2002, tr. 5).

Bên cạnh việc đào tạo đội ngũ nhân sự mới, Châu Văn Liêm còn thấy được tầm quan trọng của lý luận cách mạng. Ông thường dùng “cuốn sách giáo khoa chính trị đầu tiên của cách mạng Việt Nam” (Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh - Viện Lịch sử Đảng, 2018, tr. 82) là *Đường kách mệnh*, tập hợp bài giảng của lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc tại Quảng Châu để trang bị lý luận giải phóng dân tộc cho cán bộ của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên ở Long Xuyên - Chợ Mới, làm cơ sở tuyên truyền cho quần chúng nhân dân. Vốn có kinh nghiệm sư phạm, bằng những ngôn từ ngắn gọn, dễ hiểu, những bài giảng của ông luôn giúp học viên hiểu rõ được các nội dung, để vận dụng vào thực tiễn cách mạng.

Giữa năm 1928, giới giáo chức và quần chúng nhân dân lấy danh nghĩa của Hội tương trợ giáo chức đấu tranh buộc nhà cầm quyền thực dân phải đưa Châu Văn Liêm về dạy ở tỉnh lỵ Long Xuyên. Trước sức ép đó, chúng đã nhượng bộ, nhưng sau đó lo sợ ảnh hưởng của thầy Liêm, nên tìm mọi cách đưa về dạy học ở Sa Đéc, kìm hãm phong trào cách mạng ở đây.

Để có tài chính hoạt động và đào tạo, Châu Văn Liêm và các đồng chí như Hà Huy Giáp, Nguyễn Kim Cương lập trường mới lấy tên là *Sa Đéc học đường*. Ông bán tài sản cá nhân và sự đóng góp của ông Hai Định để ngôi trường tư thục của vùng Sa Đéc chính thức đi vào giảng dạy. Tại đây, ông không trực tiếp đứng lớp, mà dùng ngôi trường này để làm cơ sở hoạt động cách mạng. Một mặt, ông trực tiếp lập ra nhiều chi bộ và cơ sở thanh niên ở quê nhà Ô Môn, Chợ Thù; mặt khác, lãnh đạo nông dân tập dượt đấu tranh trong các cuộc biểu tình kéo lên quận đòi giảm thuế, phản đối làm xấu. Trước sự phát triển của phong trào cách mạng địa phương, bọn lính kín bắt đầu chú ý đến ông. Để bảo đảm an toàn, ông đề nghị với tổ chức bỏ nghề dạy học, thoát ly gia đình làm cách mạng.

Tháng 2/1929, rời Sa Đéc học đường, Châu Văn Liêm lên Sài Gòn hoạt động. Bấy giờ Kỳ bộ Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên Nam Kỳ ở Sài Gòn mới thành lập do Phạm Văn Đồng (tức Nam) làm Bí thư. Tháng 3/1929, Đại hội Kỳ bộ Nam Kỳ được triệu tập tại số 14, hẻm La Case (nay là đường Nguyễn Tri Phương, quận 10, thành phố Hồ Chí Minh), có 13 đại biểu tham dự. Đại hội chủ yếu bàn về công tác tổ chức nhằm tiếp tục xây

dụng và củng cố Hội và bầu đoàn đại biểu đi dự đại hội ở Hương Cảng. Tại đây, Châu Văn Liêm được bầu bổ sung vào Ban Chấp hành mới của Kỳ bộ và đề cử ông cùng Phạm Văn Đồng, Trần Văn Phong (tức Công), Phương (Rạch Giá) đi dự Đại hội tại Hương Cảng (Trung Quốc) (Đình Xuân Lâm, 2012, tr. 424).

Đại hội toàn quốc lần thứ nhất của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên tại Hương Cảng (Trung Quốc) từ ngày 1 đến ngày 9/5/1929 với sự tham dự của 15 đại biểu thuộc cả 3 kỳ. Tại Đại hội, vấn đề thành lập đảng cộng sản do Đoàn Đại biểu Bắc Kỳ đưa ra đã trở thành tâm điểm bàn luận và sau đó xảy ra những quan điểm bất đồng, tranh cãi khá gay gắt, “dẫn tới sự phân biệt không những trong Đại hội, mà cả trong hoạt động của cả tổ chức Việt Nam Thanh niên Cách mạng Đồng chí hội sau khi Đại hội kết thúc” (Nguyễn Thành, 1985, tr. 222). Sau khi Đoàn đại biểu Bắc Kỳ tuyên bố thoát ly Hội và bỏ Đại hội ra về, đồng chí Châu Văn Liêm cùng các đại biểu của hai Kỳ bộ Thanh niên mới ở Nam Kỳ và Trung Kỳ gồm Hồ Tùng Mậu, Phạm Văn Đồng, Nguyễn Thiệu, Nguyễn Sĩ Sách, Lê Duy Điểm và Lê Hồng Sơn được bầu vào Tổng bộ, tiếp tục bàn việc củng cố nội bộ của Hội và tiến tới thành lập đảng cộng sản. Theo đó, các đồng chí quyết định lựa chọn người tích cực trong Hội để kết nạp vào đảng cộng sản, trước hết phải lập ra các chi bộ, tỉnh bộ, rồi xứ bộ, sau đó sẽ cử ra Trung ương Đảng. Công việc đó phải hoàn thành trong năm 1930. Cuộc họp cử ra ngay một Ban tru bị thành lập đảng, trong đó có đồng chí Châu Văn Liêm. Có thể nói, kể từ thời điểm này quá trình chuẩn bị cho sự ra đời của một chính đảng cộng sản ở Việt Nam của những người cấp tiến trong Tổng bộ ngày càng chín muồi.

Cuối tháng 7/1929, Châu Văn Liêm cùng các đồng chí của mình về nước bắt tay vào kế hoạch đã định. Tuy nhiên, hoàn cảnh trong nước lúc này không thuận cho mục tiêu thành lập đảng cộng sản, vì thực dân Pháp tăng cường khủng bố, đàn áp nhiều đồng chí lãnh đạo của Kỳ bộ Trung Kỳ như Nguyễn Sĩ Sách, Nguyễn Văn Lợi và Kỳ bộ Nam Kỳ như Phạm Văn Đồng (Bí thư), Nguyễn Kim Cương (Ủy viên), Nguyễn Văn Phát, Nguyễn Văn Giao, Nguyễn Trung Nguyệt... đều bị Pháp bắt. Châu Văn Liêm trở thành người lãnh đạo chủ chốt còn lại của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên ở Nam Kỳ.

Sau khi nhận được thư của Ban Tru bị tổ chức đảng cộng sản, đồng chí Châu Văn Liêm cùng một số cán bộ cốt cán tìm gặp Trần Tư Chính (tức Bàn Thống) - đại diện của Đông Dương Cộng sản Đảng tại Sài Gòn để bàn việc thống nhất thành lập đảng cộng sản. Trong khi đó, Trần Tư Chính chỉ liên hệ với Hoàng Văn Đôn, Đỗ Đình Thọ và tìm mọi cách xa lánh các hội viên Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên khác, nên việc bàn bạc không thành. Thêm vào đó, Đông Dương Cộng sản đảng sau khi được thành lập ngày 17/6/1929 tại Bắc Kỳ, đã cử người đến các tỉnh ở Nam Kỳ để xây dựng và phát triển cơ sở đảng. Tại Sài Gòn, nhiều cơ sở của Đông Dương Cộng sản đảng xuất hiện, bắt đầu hoạt động gây ảnh hưởng trong quần chúng nhân dân. Nhận thấy không thể chờ lâu được nữa, đầu tháng 8/1929, Châu Văn Liêm đã tổ chức một cuộc họp nhanh tại nhà riêng trên đường Hamelin (nay là đường Lê Thị Hồng Gấm, quận 1, thành phố Hồ Chí Minh) quyết định lựa chọn những đồng chí ưu tú trong Hội để tổ chức các chi bộ An Nam Cộng sản Đảng. Được sự tán thành của các thành viên, đồng chí Châu Văn Liêm tiếp tục triệu tập Hội nghị gồm đại biểu chọn lọc và đại biểu được chỉ định tại các địa phương, họp tại Phong Cảnh khách lầu ở đường Bonard - Filippini (nay là góc đường Lê Lợi - Nguyễn Trung Trực, quận 1, thành phố Hồ Chí Minh), tuyên bố giải tán Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên và thành lập *An Nam Cộng sản Đảng*, công nhận các đại biểu tham dự Hội nghị là đảng viên của An Nam Cộng sản Đảng, giao nhiệm vụ cho họ về các tỉnh lựa chọn trong Hội

những thành viên trung kiên để kết nạp và thành lập các chi bộ An Nam Cộng sản Đảng (Nguyễn Thành (Chủ biên), 1985, tr. 270).

Với vai trò là người lãnh đạo cao nhất của tổ chức đảng độc lập, đồng chí Châu Văn Liêm luôn hết lòng chăm lo xây dựng Đảng về tư tưởng và tổ chức. Riêng tại Sài Gòn, chỉ trong một thời gian ngắn dưới sự lãnh đạo của ông, An Nam Cộng sản Đảng đã có chi bộ hoặc cơ sở tại Nhà máy Ba Son, Depot xe lửa Dĩ An, Hãng dầu Nhà Bè, Hãng rượu Bình Tây, Hãng buôn Charner, Hãng xây cát Brossarad - Maupin, Nhà đèn Chợ Rẫy, Hãng Faxi và trong đội ngũ những người thợ may, làm nghề xe kéo. Ngoài ra, tổ chức này còn lập ra được Tổng Công hội Nam Kỳ thu hút và tập hợp được nhiều công hội xí nghiệp, công hội thủ công. Cùng thời gian này, Chi bộ đặc biệt của An Nam Cộng sản Đảng cũng được thành lập tại Hương Cảng (Trung Quốc) do Hồ Tùng Mậu làm Bí thư. Đến đầu năm 1930, An Nam Cộng sản Đảng đã thành lập được 40 chi bộ với tổng số 619 đảng viên.

Như vậy, xuất phát từ yêu cầu tạo tiền đề hình thành một đảng cộng sản thống nhất, đồng chí Châu Văn Liêm đã sáng lập An Nam Cộng sản Đảng và trở thành người lãnh đạo cao nhất của tổ chức Đảng Cộng sản ở Nam Kỳ. Sự kiện này thể hiện bước tiến mới trong nhận thức tư tưởng cách mạng của đồng chí Châu Văn Liêm, góp phần quan trọng trong quá trình chuẩn bị về mặt tổ chức cho sự thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam vào đầu năm 1930.

2.3. Tham gia thành lập Đảng Cộng sản Việt Nam - đóng góp mang tính bước ngoặt của đồng chí Châu Văn Liêm trong tiến trình lịch sử cách mạng Việt Nam

Cuối năm 1929, trên thực tế Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên không còn cơ sở tồn tại và bị tan rã. Từ sự phân liệt trong Hội dẫn đến sự ra đời của ba tổ chức cộng sản ở Việt Nam gồm có: Đông Dương Cộng sản đảng (Bắc Kỳ), An Nam Cộng sản đảng (Nam Kỳ) và Đông Dương Cộng sản Liên đoàn (Trung Kỳ) trong thời gian này là bước tiến nhảy vọt của phong trào công nhân và phong yêu nước, phù hợp với xu thế và nhu cầu của lịch sử. Tuy nhiên, trong quá trình vận động quần chúng đấu tranh, các tổ chức đó đều hoạt động riêng rẽ, tranh giành ảnh hưởng lẫn nhau. Tình trạng này vừa gây tổn hại lớn cho bước phát triển của phong trào cách mạng, vừa gây tâm lý nghi ngờ, hoang mang trong quần chúng nhân dân.

Trước tình hình đó, đồng chí Châu Văn Liêm cùng những nhà cách mạng tiên tiến lúc bấy giờ nhận thức rất rõ nhu cầu phải thành lập ngay một chính đảng cách mạng thống nhất có đủ khả năng tập hợp lực lượng, gánh vác vai trò lãnh đạo sự nghiệp giải phóng dân tộc. Trong *Thư của anh em cộng sản ở Tàu gửi cho các đ. c C.S ở Bắc*, Châu Văn Liêm và Hồ Tùng Mậu tha thiết mong muốn: "...phải một người về để cùng các đồng chí thương lượng nhưng vì hoàn cảnh người ít, công việc nhiều nên chưa thể về được... Các đ. c cứ làm việc, chúng tôi cũng hết sức, sao cho ở Đông Dương mau mau thành lập một Đảng C.S chính thức và thống nhất" (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2001, tr. 547). Tiếp theo, *Thư của Lương (Hồ Tùng Mậu) và Việt (Châu Văn Liêm) gửi cho các đồng chí trong nước*, đề ngày 29/9/1929, cũng thể hiện rõ tinh thần trên: "Chúng ta bây giờ vẫn nhiệt tâm cách mệnh, vậy phải lấy lợi ích cách mệnh làm trọng. Nếu cộng sản không mau mau tổ chức thành lập Đảng Cộng sản thống nhất thì sau này Nam một đường, Bắc một nẻo; trong một nước hình thành hai Đảng Cộng sản. Khi bấy giờ thì cứu chữa thế nào? Không lẽ một chút nội bộ nhỏ nhỏ thế mà cũng phiền đến Q.T, giải quyết hay sao? Việc như thế chúng mình nên tự giải quyết lấy không tốt hơn ư?" (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2001, tr. 550).

Ngày 4/10/1929, Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương gửi cho những người cộng sản An Nam ở Tàu một bức thư, Đỗ Ngọc Du trực tiếp đem tới Hương Cảng với tư cách là đại diện của Đông Dương Cộng sản Đảng trong cuộc gặp gỡ đại diện An Nam Cộng sản Đảng là Nguyễn Thiệu, trình bày rõ chủ trương hợp nhất giữa hai tổ chức theo tiêu chí: “Ai là người Bôn-sê-vích Đảng sẽ tổ chức”. Do lập trường của hai bên còn có những khoảng cách nhất định, việc bàn bạc hợp nhất không thành (Nguyễn Thiệu, 1964, tr. 3-8.)

Đề kiện toàn tổ chức, sau khi Nguyễn Thiệu về đến Sài Gòn, đồng chí Châu Văn Liêm triệu tập hội nghị tại Khánh Hội (nay thuộc quận 4, thành phố Hồ Chí Minh) để bầu ra Ban lâm thời chỉ đạo (tức Ban Chấp hành Trung ương lâm thời) của An Nam Cộng sản Đảng gồm 5 đồng chí: Việt (Châu Văn Liêm) làm Bí thư; Nghĩa (Nguyễn Thiệu); Trần Nã (Hoàng Tuyên); Lương (Đỗ Quý); Huân (Ung Văn Khiêm). Hội nghị này vạch rõ đường lối chính trị của An Nam Cộng sản Đảng “là làm cách mạng tư sản dân chủ, liên minh với giai cấp nông dân, đánh đổ địa chủ, đánh đổ giai cấp tư sản bản xứ, liên minh với binh lính... Đối với Đông Dương Cộng sản Đảng thì chủ trương hợp nhất, đối với Tân Việt Cách mạng Đảng và Việt Nam Quốc dân Đảng thì tuyên truyền, giải thích và giác ngộ.” (Nguyễn Đình Nhơn, Đức Vương, 1987, tr. 45). Ban Lâm thời chỉ đạo coi chi bộ An Nam Cộng sản Đảng ở Hương Cảng (Trung Quốc) là một chi bộ độc lập và có nhiệm vụ xuất bản tờ báo *Đỏ* và tạp chí *Bôn-sê-vích* làm cơ quan ngôn luận.

Nhận được tin chẳng lành về tình hình cách mạng trong nước (Trần Dân Tiên, 1975, tr. 76-79), tháng 11/1929, Nguyễn Ái Quốc rời Xiêm lên đường sang Trung Quốc. Đến ngày 23/12, Người đến Trung Quốc chuẩn bị cho Hội nghị hợp nhất các tổ chức cộng sản Việt Nam (Học Viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, 2016, tr. 332). Nhận được giấy triệu tập của đồng chí Vương (Nguyễn Ái Quốc) từ Hương Cảng mời đại diện An Nam Cộng sản Đảng dự hội nghị, Ban Lâm thời chỉ đạo phân công Châu Văn Liêm và Nguyễn Thiệu thay mặt cho 40 chi bộ với 619 đảng viên tham dự.

Hội nghị do Nguyễn Ái Quốc chủ trì, diễn ra tại Cửu Long (Hương Cảng - Trung Quốc) bắt đầu từ ngày 06/01 đến ngày 08/02/1930 (Hồ Chí Minh, 2011, tr. 13). Dự hội nghị có Trịnh Đình Cửu và Nguyễn Đức Cảnh là đại biểu của Đông Dương Cộng sản Đảng; Châu Văn Liêm và Nguyễn Thiệu là đại biểu của An Nam Cộng sản đảng; Lê Hồng Sơn, Hồ Tùng Mậu là cán bộ lãnh đạo ở hải ngoại và đồng chí Vương. Hội nghị nhất trí thống nhất các tổ chức cộng sản thành một đảng duy nhất, lấy tên là Đảng Cộng sản Việt Nam. Thông qua *Chánh cương vắn tắt của Đảng, Sách lược vắn tắt của Đảng, Chương trình tóm tắt của Đảng và Điều lệ vắn tắt của Đảng Cộng sản Việt Nam* do đồng chí Nguyễn Ái Quốc soạn thảo (Trịnh Nhu, 2008, tr. 7-8). Đó là Cương lĩnh chính trị đầu tiên của Đảng, có giá trị lý luận thực tiễn và lâu dài đối với cách mạng Việt Nam.

Giữa tháng 2/1930, Châu Văn Liêm và Nguyễn Thiệu trở về nước với tư cách là đại diện Quốc tế Cộng sản (tức đại diện đồng chí Nguyễn Ái Quốc) được toàn quyền thực hiện việc thống nhất các tổ chức cộng sản ở Nam Kỳ từ Khánh Hòa đến mũi Cà Mau và nhanh chóng thành lập Ban Lâm thời Chấp ủy Đảng Cộng sản Việt Nam ở Nam Kỳ (tức Xứ ủy Nam Kỳ) ngày 20/2/1930 gồm 4 đồng chí: Ung Văn Khiêm, Nguyễn Văn Lợi, Ngô Gia Tự và A Duyệt; đồng chí Ngô Gia Tự làm Bí thư. Sau đó, ngày 24/2/1930, Châu Văn Liêm cùng với các đồng chí trong Xứ ủy Nam Kỳ tổ chức hợp nhất bộ phận Đông Dương Cộng sản Liên đoàn vào Đảng Cộng sản Việt Nam.

Việc thống nhất Đảng và giới thiệu người vào Trung ương đã hoàn thành, với tinh thần khiêm tốn và trách nhiệm, đồng chí Châu Văn Liêm chỉ nhận nhiệm vụ phụ trách liên tỉnh Gia Định - Chợ Lớn, tiếp tục công hiến sức trẻ cho cách mạng đến khi hy sinh oanh

liệt trước họng súng của kẻ thù trong cuộc biểu tình chống giảm thuế, bỏ sưu tại Đức Hòa ngày 04/06/1930, khi mới 28 tuổi. Có thể khẳng định rằng, Châu Văn Liêm là một trong những thành viên tham gia sáng lập Đảng Cộng sản Việt Nam đầu năm 1930, góp phần to lớn đưa phong trào cách mạng Việt Nam theo một đường lối chính trị đúng đắn, từ đó tạo nên sự thống nhất về tư tưởng và hành động cách mạng, hướng tới mục tiêu độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội.

3. Kết luận

Sinh ra khi đất nước đang chìm đắm trong vòng nô lệ, chứng kiến tận mắt ách áp bức, bóc lột của bọn thực dân, phong kiến, lại thừa hưởng được truyền thống yêu nước của quê hương và gia đình, Châu Văn Liêm sớm có tinh thần yêu nước, vượt khó vươn lên trong học tập để trở thành một nhà giáo mẫu mực, từng bước tham gia phong trào cách mạng, trở thành nhà hoạt động chính trị. Sau khi sáng lập An Nam Cộng sản Đảng (8/1929), thông qua những hoạt động cách mạng thực tiễn, ông đã góp phần to lớn để những người cộng sản chân chính ý thức hơn trách nhiệm của mình, tạo thêm điều kiện để Nguyễn Ái Quốc thực hiện thành công việc hợp nhất các tổ chức cộng sản thành chính đảng duy nhất vào năm 1930, mở ra một giai đoạn phát triển mới trong tiến trình lịch sử cách mạng Việt Nam.

Tóm lại, “là một sáng lập viên của Đảng Cộng sản Việt Nam, đồng chí Châu Văn Liêm đã treo cao cho toàn Đảng ngay từ những ngày đầu Đảng mới thành lập một gương hy sinh vô điều kiện vì quyền lợi của quần chúng lao khổ. Tinh thần cách mạng của đồng chí tiêu biểu đầy đủ cho truyền thống cách mạng sôi nổi và tinh thần bất khuất của đồng bào Nam Bộ nói riêng và đồng bào toàn quốc nói chung” (Trung Chính, 1960).

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Ban Chấp hành Đảng bộ tỉnh An Giang (2012). *Bí thư tỉnh ủy An Giang qua các thời kỳ (1927-2010)*. An Giang: Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy An Giang xuất bản.
- Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Long An (1991). *Những hạt giống đỏ trên đất Long An*. NXB Long An.
- Đảng Cộng sản Việt Nam (2001). *Văn kiện Đảng toàn tập, tập 1*. Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia.
- Đặng Hoàng Sang (2012). Châu Văn Liêm với hoạt động giáo dục lòng yêu nước trong quần chúng nhân dân ở Nam bộ. *Kỷ yếu Hội thảo khoa học Nhà cách mạng Châu Văn Liêm (1902-1930)*. An Giang: Hội Khoa học Lịch sử tỉnh An Giang xuất bản.
- Đình Xuân Lâm (Chủ biên) (2012). *Lịch sử Việt Nam, tập III (1858-1945)*. Hà Nội: NXB Giáo dục Việt Nam.
- Hồ Chí Minh (2011). *Toàn tập, tập 3 (1930-1945)*. Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia - Sự thật.
- Học Viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh - Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng (2016). *Hồ Chí Minh biên niên tiểu sử, tập 1*. Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia Sự thật.
- Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh - Viện Lịch sử Đảng (2018). *Lịch sử Đảng Cộng sản Việt Nam, tập 1 (1930-1954), quyển 1 (1930-1945)*. Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia.

- Nguyễn Đình Nhơn và Đức Vượng (1987). *Những người cộng sản*. Hà Nội: NXB Thanh niên.
- Nguyễn Hùng (2003). *Nam Bộ những nhân vật một thời vang bóng*. Hà Nội: NXB Công an Nhân dân.
- Nguyễn Thành (Chủ biên) (1985). *Việt Nam Thanh niên Cách mạng Đồng chí hội*. Hà Nội: NXB Thông tin lý luận.
- Nguyễn Thiệu (1964). Một ít tài liệu về công cuộc hợp nhất các tổ chức cộng sản đầu tiên ở Việt Nam và vai trò của đồng chí Nguyễn Ái Quốc. *Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử*, số 59, 3-8.
- Phòng Nghiên cứu Lịch sử Đảng (1995). *Những viên ngọc quý, tập 1*. Hà Nội: Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Cần Thơ xuất bản.
- Phương Hạnh (2002). Châu Văn Liêm người con ưu tú của Đảng. *Tạp chí Xưa và Nay*, số 119 (7), 5-6.
- Trần Dân Tiên (1975). *Những mẩu chuyện về đời hoạt động của Hồ Chủ tịch*. Hà Nội: NXB Sự thật.
- Trịnh Nhu (Chủ biên) (2008). *Lịch sử Biên niên Đảng Cộng sản Việt Nam, tập II (1930-1945)*. Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia.
- Trung Chính (1960). *Những người sống mãi: Truyện liệt sĩ cách mạng*. Hà Nội: NXB Sử học.
- Vũ Lân và Phương Hạnh (1995). *Châu Văn Liêm, cuộc đời và sự nghiệp*. Hà Nội: NXB Chính trị Quốc gia, Tỉnh ủy Cần Thơ.

ABSTRACT

CHAU VAN LIEM DURING THE CAMPAIGN TO ESTABLISH THE COMMUNIST PARTY OF VIETNAM IN 1930

Le Van Dung¹, Dang Hoang Sang²

¹ National College for Education, Nha Trang, Vietnam

² Truong Xuan Secondary school and High school, Can Tho, Vietnam

Received on 13/11/2023, accepted for publication on 18/01/2024

The article focuses on clarifying role of Chau Van Liem (1902-1930), that as the highest leader of the Annam Communist Party organization in Cochinchina, has many urgent and responsible activities, making an important contribution to preparing the necessary facilities. necessary to accelerate the process towards the establishment of the only communist organization in Vietnam. At the same time, presented his contribution as one of the official delegates to the Conference to establish the Communist Party of Vietnam in 1930.

Keywords: Annam Communist Party; Chau Van Liem; Communist Party of Vietnam.